

1931, s. 268-275; Brockelmann, *GAL*, II, 651-652; *Suppl.*, I, 916; II, 813-814; a.m.f., "al-Nawāwī", *El²* (İng.), VII, 1040-1041; *Fihrişü'l-Hizâneti't-Teymûriyye*, Kahire 1367/1948, I, 57, 213, 233, 259; III, 307, 308; *İzâhu'l-meknûn*, I, 11, 189, 204, 342, 346, 420, 464, 543, 599; II, 18, 21, 24, 105, 167, 172, 192, 218, 235, 245, 399, 468, 674, 691, 695; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 394; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 209, 210; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XII, 83; C. Guillot, "Nawavi al-Bantani, Muhammad", *Dictionnaire biographique des savants et grandes figures du monde musulman périphérique du XIXe siècle à nos jours* (ed. M. Gaborieau v.dğr.), Paris 1992, I, 34; M. Ali Ayâzi, *el-Müfessirün: Hayâtühüm ve menhecühüm*, Tahran 1414, s. 639-643; P. G. Riddell, *Islam and the Malay-Indonesian World*, London 2001, s. 193-197; Abdullah Muhammed Habşî, *Câmi'u's-şûrûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, III, 1809, 1997.

ERDOĞAN BAŞ

NEVEVİYYE

(النوية)

Şâzeliyye tarikatının Yahyâ

b. Şeref en-Nevevîye

(ö. 676/1277)

nisbet edilen bir kolu

(bk. NEVEVÎ).

NEVFEL b. HÂRİS

(نوفل بن الحارث)

Ebü'l-Hâris Nevfel b. Hâris
b. Abdilmuttalib el-Hâşimî el-Kureşî
(ö. 15/636)

Hz. Peygamber'in
amcasının oğlu, sahâbî.

Bedir Gazvesi'nde istemediği halde müşriklerin safında yer aldı ve bu savaşta kendisi gibi esir düşen amcası Abbas'ın, diğer akrabalarıyla birlikte onun da fidyesini ödemesi üzerine Mekke'ye döndü ve bir müddet sonra müslüman oldu. Resûl-i Ekrem'in Nevfel'e fidye ödeyip kurtulmasını teklif ettiği, onun verecek bir şeyi olmadığını belirtmesi üzerine Resûlullah'ın ona Cidde'de bulunan mızraklarını vermesini teklif ettiği, bunun üzerine büyük bir şaşkınlığa düşen Nevfel'in Allah'tan başka kimsenin bilmediği bu durumu ancak bir peygamberin bileceğini söyleyerek 1000 mızrak karşılığında hürriyetine kavuştuğu ve ardından İslâm'ı benimsediği de rivayet edilmiştir. Hâşimoğulları'ndan İslâmiyet'i seçenlerin en yaşlısı olduğu bildirilen Nevfel, Hendek Gazvesi'ne çıkılacağı sırada o ana kadar gizlediği dinini ilân ederek hicret etti. Medine'ye ulaşınca Resûl-i Ekrem onu amcası Abbas'la kardeş ilân etti ve Mescid-i Nebevî'nin yanındaki bir evi böl-

dürerek onlara tahsis etti; ayrıca kendisine ait olup deve ağılı olarak kullandığı bir binayı da Nevfel'e bağışladı.

Hz. Peygamber'le birlikte Mekke'nin fetihinde bulunan Nevfel, Huneyn ve Tâif gazvelerine katıldı; Huneyn'de bir ara müslümanlar bozguna uğrayıp kaçıştıkları sırada Resûlullah'ın yanında kalan az sayıdaki askerlerden biri de Nevfel'di. Ayrıca silâh ticareti yaptığından bu muharebede kullanılmak üzere 3000 mızrak bağışladı (Hâkim, III, 246). Onun tüccar kimliğiyle çelişir görünmekle birlikte evlenme konusunda yardım istemesi üzerine Hz. Peygamber'in onu bir hanımla evlendirdiği, ancak ihtiyaçlarını giderecek bir şeyleri olmadığı için kendi zırhını bir yahudiye rehin gönderecek ondan 30 sa' arpa alıp yeni evlilere verdiği, bu arpanın ununun altı ay boyunca hiç eksilmediği, bu durumun Hz. Peygamber'e bildirilmesi üzerine onun, "Eğer bıkmasaydınız onu ömür boyunca yiyebilirdiniz" cevabını verdiği yolunda bir rivayete kaynaklarda yer verilmiştir (a.g.e., a.y.). Nevfel Medine'de vefat etti. Cenaze namazını Halife Ömer kıldırdı ve Baki' Mezarlığı'nda defnedildi. Oğulları Hâris, Muğire ve Abdullah da sahâbî olup son ikisi Medine'de kadılık yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 44-47; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 245-247; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), IV, 1512-1513; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 369-370; İbn Seyyidünâs, *Minêhu'l-midah* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dimaşk 1407/1987, s. 320-322; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 199; a.m.f., *Târîhu'l-İslâm: 'Ahdü'l-Hulefâ'i'r-râşidin*, s. 155-156; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 577; Nüreddin el-Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), III, 63; Şevki Ebû Halîl, *Huneyn ve't-Tâ'if*, Dimaşk 1406/1986, s. 20; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), II, 180, 193-194; VIII, 404; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 277; Muhammed Hamîdullah, "Huneyn Gazvesi", *DîA*, XVIII, 376.

ABDÜLKADİR ŞENEL

NEVİ

(النوع)

Mantıktaki

beş tümelden ikincisi, tür.

Eflâtun felsefesine kadar giden nevi kavramı, filozofun metafiziğinde esasen "idea" veya "form" anlamına gelen eidos -bazı durumlarda sonraları "cins" mânâsında kullanılacak olan genos- terimiyle karşılanmıştır. Türlerin idealar olarak ontolojik bir gerçekliğe sahip bulunduğunu düşünen filozofun bu görüşüne Aristo karşı çıkıp ideaların ayrı birer cevher olduğu tezine itiraz etmiş, bunun yerine onu cevhe-

re ilişkin bir ilke, yani nesnenin formal sebebi sayarak sûretin (eidos) akledilir mahiyet olduğunu ileri sürmüştür. Aristo'ya göre bir şeyi bilmek onun maddesinde içkin olan ve bütün teleolojik yapısını yöneten sûreti bilmektir. Tümel bir kavram olarak eidos terimi mantıkta yüklemelerin tümelliği ve tanımın konusu meselesiyle ilgili biçimde kullanılır. Filozofa göre yalnızca tümel tanımlanabilir ve bilimin konusu yalnızca tümeldir (Peters, s. 87, 90, 131, 185).

Mantık tarihi boyunca eski Yunan, İslâm ve Ortaçağ Latin felsefesinde gelişen terminolojide cins, nevi, fasıl, hâssa ve araz diye bilinen beş tümelin (bk. BEŞ KÜLLÎ) belirli tanımlara kavuşturularak ortak bir şema içinde tahlil edilmesinde Yeni Eflâtuncu filozof Porphyrios'un (Furfûriyûs) *Eisagoge* adlı kitabı Aristo mantığı ile birlikte esaslı bir hareket noktası teşkil etmiştir. Porphyrios, tercüme döneminde Ebû Osman Saîd b. Ya'kûb ed-Dimaşkı tarafından Arapça'ya çevrilen ve *İsâgüci* adıyla tanınan ünlü eserinde türü cins terimiyle kavramsal ilişkisi içinde tarif etmiştir. Cins bir türün cinsi, tür de bir cinsin türüdür. Dolayısıyla cins ile tür birbiriyle tanımlanmış olmaktadır. Buna göre türün ilk tanımı "cinsin altında sıralanmış olan ve cinsin özselle olarak kendisine yüklenmiş olduğu şey", ikinci tanımı ise "aralarında özgül olarak farklı terimlerin çokluğuna özselle olarak uyan yüklem" şeklindedir. İkinci tanım, üstünde artık daha başka cinslerin yer almadığı en genel cinslerle altında artık başka türlerin yer almadığı en özel türlerin arasında kalan ve üste göre tür, alta göre cins olabilen tümel kavramlar için değil altında yalnızca bireylerin yer aldığı en özel türler için geçerlidir. Buna göre cevher cinstir; cevherin altında cisim, cismin altında canlı cisim, canlı cismin altında hayvan, hayvanın altında akıllı hayvan, akıllı hayvanın altında insan ve insanın altında bireyler yer alır. Bu sıralamanın en üstündeki cevher en genel kavramdır ve sadece cins olan odur; insan ise en özel türdür ve yalnızca türdür; çünkü kendisinden sonraki başka türlere cins olmaz. Sıralamadaki ara tümelardan olan cisim, canlı cisim, hayvan, akıllı hayvan ise hem cins hem tür olabilir. Daha açıkçası en genel cins cins olup tür olmayan, kendi üzerinde başka bir üst cinsin bulunmadığı şey iken en özel tür tür olup cins olmayan ve tür olarak artık türlere bölünmeyen şeydir; hatta bu açıdan tür "sayıca farklı terimlerin çokluğuna özselle olarak yüklenen şey" diye tanımlanabilir (*Isagoge*, s. 31-44).

İlk İslâm filozofu Kindî nevi terimini cins ve fasilla birlikte tanımlı mümkün kılan üç kurucu (zâtî, cevherî) tümelden biri olarak ele almış; nevin, tanımını verdiği çok sayıdaki bireye yüklediğini, dolayısıyla o bireyler için akîl sûret olduğunu vurgulamıştır. Filozofa göre felsefî araştırma sorularından olan “Nedir?” ile “Hangisidir?”in bir arada karşılığı, var olanın tanımını yani nevinin vermektir (*Resâ'il*, I, 101, 124-125, 128). Fârâbî de Porphyrios'u izleyerek nevin tıpkı cins gibi nesnelere özünü yönelik “Nedir” sorusuna cevap oluşturduğunu, ancak nevin cinsten daha özel olduğunu bir defa daha belirtmiştir (*Kitâbü İlsâgüci*, s. 76-78). Ayrıca Fârâbî nevi tıpkı cins gibi “özdeşlik sağlayan kavram” şeklinde tanımlamıştır. Buna göre Zeyd ve Amr insan nevine ait olma bakımından özdeşdir (*el-Vâhid ve'l-vaḥde*, s. 37).

İbn Sînâ ise genelde tümeller, özelle nevi terimiyle ilgili olarak kendisinden önceki birikimi ayrıntılı biçimde ele almış ve yeniden üretmiştir. Filozof nevi terimine dair iki tanım üzerinde önemle durmaktadır. Bunlardan ilki, “O nedir sorusunun cevabında söylenen iki tümelden daha özeli” şeklindedir (*Kitâbü's-Şifâ: Mantığa Giriş*, s. 55). Bu tanımda iki tümelle kastedilen cins ve nevi olup her ikisi de bir nesne hakkında sorulan “O nedir” sorusunun cevabını vermekte ortaktır. Ancak ikisini ayıran nevin cinsten daha özel bir kavram oluşudur. Diğer tanım ise “O nedir sorusunun cevabında sayıca farklı çok şeye söylenen” şeklindedir (*a.g.e.*, s. 48; Dimaşki'nin anılan tercümesinde biraz farklı verilmektedir; bk. Porphyrios, *İlsâgüci*, s. 72). Bu tanım filozofun son dönem eserinde “yalnızca sayı bakımından farklı” nüansı ile geçmektedir (*el-İşârât*, I, 202). Farklılaşmanın nevi yani nesnelere hakikati bakımından değil yalnızca sayı bakımından olduğu ayrımı Ebherî'nin, “O nedir sorusunun cevabında hakikat bakımından değil sayı bakımından farklılaşan birçok şeye söylenen küllî” şeklindeki nevi tanımında da vurgulanmaktadır (Esîrüddin el-Ebherî, s. 3). İbn Sînâ'ya göre bir nesnenin esas yüklemi olmak bakımından cins, nevi ve fasıl ortaktır. Ancak fasıl ötekilerden “O nedir” sorusuna değil “Hangisi” sorusuna karşılık olmaktadır. Bir şeyin mahiyetini onunla ilgili zâtî-tümel kavramlarla belirlemek teoriye göre onu tanımlamak anlamına gelmektedir. Bu durumda tanıma kavuşturulan mahiyet nevi denilen tümele karşılık gelmekte olup bir nesnenin eksiksiz bir tanımı yapıldığında onun türüne ilişkin kavramsal ger-

çekliğe ulaşılmaktadır. Tanımın verdiği bilgi bir nesnenin özüne ait zâtî mânaların tamamını içerir. Bu sebeple İbn Sînâ nevin her şeyin mahiyetinde ve sûretindeki hakikati olduğunu belirtmiştir (*Kitâbü's-Şifâ: Mantığa Giriş*, s. 42). Nitekim filozof, cins ve nevin birbirleriyle tanımlanışını bir bilinmeyenle diğeriyle tanımlamak şeklinde yorumlayan Porphyrios'a ait yaklaşımı eleştirirken nevi teriminin yerine hakikatler, mahiyetler, zâtî formlar gibi terimlerin kullanılabileceğini belirtir ve bu terimlerin nevi ile eş anlamlı olduğunu vurgular (*a.g.e.*, s. 44-46; ayrıca bk. *el-İşârât*, I, 219-220).

BİBLİYOGRAFYA :

Porphyrios, *İlsâgüci* (trc. Ebû Osman ed-Dımaşki, nşr. Ahmed Fuâd el-Ehvânî), Kahire 1371/1952, tür.yer.; a.m.f., *Isagoge: Aristoteles'in Kategorilerine Giriş* (trc. Betül Çotuksöken), İstanbul 1986, s. 31-44; Kindî, *Resâ'il*, I, 101, 124-125, 128; Fârâbî, *el-Vâhid ve'l-vaḥde* (nşr. Muhsin Mehdî), Dârülbeyzâ 1990, s. 37; a.m.f., *Kitâbü İlsâgüci evi'l-Medḥal* (nşr. Refik el-Acem, *el-Mantık 'inde'l-Fârâbî* içinde), Beyrut 1985 s. 75-78; İbn Sînâ, *el-İşârât ve't-tenbihât* (nşr. Süleyman Dünyâ), Kahire 1971, I, 174-191, 202, 219-220; a.m.f., *Kitâbü's-Şifâ: Mantığa Giriş, Medhal* (nşr. ve trc. Ömer Türker), İstanbul 2006, s. 40-57; Esîrüddin el-Ebherî, *İlsâgüci*, İstanbul 1315, s. 3; Nihat Kekik, *İslâm Mantık Tarihi ve Fârâbî Mantığı*, İstanbul 1969-70, II, 5-14; Doğan Özlem, *Mantık*, İstanbul 1990, s. 75-84; Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü* (trc. Hakkı Hünler), İstanbul 2004, s. 87, 90, 131, 185.

İLHAN KUTLUER

NEV'İ

(نوعی)

(ö. 1007/1599)

Divan şairi ve âlim.

940 (1533-34) yılında Malkara'da doğdu. Adı Yahyâ'dır. Babası Pîr Ali, Ankara'dan gelip Malkara'ya yerleşmiş olan Nasuh Halife'nin oğludur. Annesi, *Muhammediyye* müellifi Yazıcioğlu Mehmed'in soyundan gelir. Bir Halvetî şeyhi olan Pîr Ali önce Şeyh Bâyezîd-i Rûmî'ye, ardından İbrâhim Gülşenî'ye intisap etmiş, Malkara'da Turhan Bey Camii imamlığı ve sıbyan mektebi muallimliği yapmış, 952 (1545) yılında vefat edince ders verdiği mektebin hazinesine gömülmüştür (Nev'îzâde Atâî, s. 68). İlk eğitimini tasavvuf konusunda yetişkin bir zat olan babasından alan Nev'î, 957'de (1550) İstanbul'a giderek “Ahaveyn” diye bilinen iki kardeşten Karamanî Ahîzâde Ahmed Efendi'nin Dâvud Paşa Medresesi'nde ve Mehmed Efendi'nin Sahn'daki derslerine devam etti. Bu sırada Hoca Sâdeddin, Bâkî, Remzîzâde, Hüsrevzâde,

Üsküplü Vâlihî, Edirneli Mehmed Mecdî, Cevrî ve Camcızâde gibi geleceğin önemli simaları olacak şairlerle arkadaşlık kurdu (*a.g.e.*, s. 419). Ahîzâde Mehmed Efendi'ye büyük saygı ve bağlılık gösteren Nev'î hocasının Edirne'deki Beyazıt Medresesi'ne tayini üzerine onunla beraber gitti (962/1555), yine hocasının Süleymaniye Medresesi'ne tayiniyle İstanbul'a dönerek mülâzım oldu (970/1563). Gelibolu'daki Balaban Paşa ve Mesih Paşa medreseleri müderrisliğine gönderilen Nev'î (973/1566) 980'de (1572) İstanbul'da Şahkulu, ardından Murad Paşa, Câfer Ağa, bir yıl sonra da Mihrimah Sultan medreselerinde müderrislik yaptı. 993'te (1585) evlendi. İki yıl sonra tayin edildiği Çınarlı Medresesi'ndeki müderrisliği 998'e (1590) kadar sürdü. Aynı yıl Bağdat kadılığına gönderilmişse de hiç istemediği bu göreve gitmeden III. Murad tarafından Şehzade Mustafa'nın hocalığına getirildi. Bâyezîd, Osman ve Abdullah adlı şehzadelerin de katıldığı bu dersler (*a.g.e.*, s. 419) şehzadelerin öldürüldüğü 1003 (1595) yılına kadar devam etti. Daha sonra almakta olduğu maaşa ilâveten kendisine kazasker emekli maaşı bağlandı, ayrıca kayınpederi Nişancı Mehmed Bey'in kurduğu medresenin 50 akçelik yevmiyesi de verildi. 30 Zilkade 1007 (24 Haziran 1599) tarihinde vefat edince Şeyh Vefâ Camii hazinesinde Şeyh Şâban Efendi'nin yanına defnedildi (*a.g.e.*, s. 421). Yüksek seviyede tasavvuf terbiyesi almış bir şair olan Nev'î, III. Murad'ın yakın ilgisini görmüş, sultandan başka hiç kimseden armağan kabul etmemiş, dünya nimetlerine değer vermediği için eline geçen bütün servetini ihtiyaç sahiplerine dağıtmış, öldüğünde hiçbir varlığı çıkmadığı için cenaze masrafları padişah tarafından karşılanmıştır (*a.g.e.*, s. 422).

Kaynaklar Nev'înin ilim ve fazilet sahibi bir şair olduğu konusunda birleşir ve onun rind edalı, dervişmeşrep, tasavvufa, zühhd ve takvâya mütemayil bir zat olduğunu ifade eder (Âşık Çelebi, vr. 140^b; Ahdî, vr. 189^b; Kınalızâde, II, 1008-1009). Daha on yaşında iken babasının telkiniyle zikre başlamış, önce Sarhoş Bâlî Efendi'ye intisap etmiş, ardından Kurt Mehmed Efendi'ye mürid olmuş, daha sonra da Şeyh Şâban Efendi'den feyiz almıştır. Tasavvuf terbiyesinin izleri şiirlerinde görülen Nev'î, Arapça ve Farsça'ya hâkim, atasözü ve deyimleri şiirlerinde ustalıkla kullanan bir şairdir. Kendisinin de ifade ettiği gibi sanat göstermeye düşkün değildir. Özellikle gazellerinde sade bir dil ve külfetsiz, akıcı bir söyleyiş görülür. Kasidelerinin nesib